

“Şüür axını” və mətn hermenevtikası
(Virciniya Vulfun “Missis Dellouy” romanı əsasında)

Günəl Məhəmmədfatehli
Bakı Avrasiya Universiteti, magistr
E-mail: mahammadfatehli@gmail.com

Annötasiya. Məqalədə şüür axını texnikasının narrativ xüsusiyyətləri, dil prinsipləri, anlatmanın özünəməxsus anlamı hermenevtik kontekstdə öz əksini tapmışdır. Virciniya Vulfun “Missis Dellouy” romanı əsas götürülərək hermenevtika elminin anlam və şərh anlayışlarının təfərrüatlı izahı verilmişdir. Bu məqalə “Missis Dellouy” əsərinin xarakterlərinin dil-nitq oppozisiyasını, məkan-zaman sinxron-diaxron binarını, avtobiografik, mənəvi-psixoloji, tarixi paralellərini şüür axını metodu ilə şərh edilməsini ehtiva etmişdir. Anlatma, anlama, açıqlama, mimesis və dieqesis, noesis, dil, zaman məfhumlarının izahı, şərhçi Pol Rikerin hermenevtik görüşləri əsasında detallı şəkildə nəzərdən keçirilmişdir. Pol Rikerin hermenevtikaya baxış bucağı şüür axını fenomeninin Virciniya Vulf yaradıcılığında təzahürü qismində məqalədə öz yerini almışdır. Psixoloji aspektdən psixoanalizin və Ziqmund Freydin təhtəşüür anlayışı və bu anlayışa Pol Rikerin fərqli aspektdən gəldiyi qənaətlər Virciniya Vulfun “Missis Dellouy” romanında nəzəri-praktiki cəhətdən öz əksini tapmışdır. Üslublar, simvollar, obrazların dili, ifadə tərzləri vasitəsilə məqalədə şüür axınının xüsusiyyətləri hermenevtik sferada izah və təsvir edilmişdir.

Açar sözlər: Şüür axını, Virciniya Vulf, Pol Riker, hermenevtika, “Missis Dellouy”

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 28.03.2024; qəbul edilib – 05.04.2024

“The stream of consciousness” and hermeneutic context
(On the basis of Virginia Woolf's novel “Mrs. Dalloway”)

Günəl Məhəmmədfatehli
Baku Eurasian University, Master
E-mail: mahammadfatehli@gmail.com

Abstract. The narrative characteristics of the stream-of-consciousness technique, the principles of language, and the unique meaning of narration are reflected in a hermeneutic context in this article. Using Virginia Woolf's novel “Mrs. Dalloway” as a primary example, a detailed explanation of the concepts of meaning and interpretation within the science of hermeneutics is provided. This article encompasses the interpretation of the character's language-speech opposition, the spatial-temporal synchronic-diachronic binary, and the autobiographical, spiritual-psychological, and historical parallels in “Mrs. Dalloway” through the stream-of-consciousness method. The explanation and interpretation of the concepts of narration, understanding, explanation, mimesis, diegesis, noesis, language, and time are thoroughly examined based on Paul Ricoeur's hermeneutic views. Paul Ricoeur's perspective on hermeneutics is positioned in the article as a lens for understanding the

stream-of-consciousness phenomenon in Virginia Woolf's creative work. From a psychological aspect, the theories of psychoanalysis and Sigmund Freud's concept of the unconscious, along with Paul Ricoeur's conclusions from a different perspective, are theoretically and practically applied to Virginia Woolf's "Mrs. Dalloway". The characteristics of the stream of consciousness are explained and described in the hermeneutic sphere through the styles, symbols, the characters' language, and modes of expression in the article.

Keywords: Stream of consciousness, Virginia Woolf, Paul Ricoeur, hermeneutics, "Mrs. Dalloway"

Article history: received – 28.03.2024; accepted – 05.04.2024

Giriş / Introduction

Hermenevtika sahəsi dərk prosesi, elmə, özündən əvvəl gələnən qənaətlərə istinad edilən subyektiv görüşlər, əqli nəticə vasitəsilə mətnin şərh, izahıdır. Əsas götürülən mətn materiallarını fərqli metodlar üzərindən açıqlamaq mümkündür. Bəhs və istinad edilən mətn Virciniya Vulfun "Missis Dellouy" romanıdır. Romanın ideya qatlarının dərinliyinin ifadə tərzinə isə şüur axını texnikasıdır. Özünəməxsus dil xüsusiyyətlərini ehtiva edən şüur axını texnikası şüur aktının tamamlanması nəticəsində fikirlərin, düşüncələrin olduğu kimi, xüsusi nizam qaydalarına əməl etmədən sözlərlə ifadəsidir. Pol Rikerə görə, dil açıqlama modeli kimi modern mühitdə öz yerini alıb. Dildə sözlərin yaranmasına şərait yaradan kod, simvollarıdır. Şüur axını təhkiyə üsuludur. Pol Rikerin hermenevtik görüşlərində zaman məfhumu mexaniki, xronoloji anlamdan uzaqlaşmış, insanın öz dünyasına aid olan zamandır. Bəhs edilən zamanın isə əsas səciyyəvi göstəricisi təhkiyədir. Bu halda şüur axını metodu Virciniya Vulfun "Missis Dellouy" romanında olan xarakterlərin simasının, dil aspektinin, simvolların, zaman dalğalanmasının şərh edilməsi ilə narrativ aktdan hermenevtik kontekstə yönəlir. İlk toxunulacaq mövzu zamandır. "Missis Dellouy" əsərində hadisələr təxminən 12 saatı əhatə edir. Əks olunan zaman dilimi süjet xətti ilə irəliləmir, anaxronikdir. P.Rikerin də ifadə etdiyi kimi, zaman daxili aləmlərin təzahürü kimi axır. Lakin bu mətnin strukturunu müəyyənləşdirən zamandır, bədii hadisədir. Avtobiografik və siyasi-sosial zəmində isə tarix Birinci Dünya müharibəsinin təsirlərini ehtiva edir. XX əsrin əvvəli müharibə şəraitinin insanlarda yaratdığı psixoloji vəziyyət Virciniya Vulfun yaradıcılığında özünəməxsus şəkildə təsvir edilmişdir. Klarissa, Septimus obrazları bədii mətnə müharibənin insan şüurunda yaratdığı travmaları və həmin situasiyaya verilən fərdi reaksiyaların təəcəssümüdür. Xarakterlərin şüurlarına keçidlər edilir və düşüncə nizamsız şəkildə təqdim olunur. Lakin bu nizamsızlıqda qəribə məntiq var. Virciniya Vulf bu məntiqi müəyyən simvolun köməyi ilə nizamlayır. Həmin simvol saatdır. "Big Ben" saat – fərqli zehinlərə keçidləri oxucuya bildirən koda çevrilir. Bu simvolik keçid şüur axınının çətin tərəfini dərk edib, sadələşdirməyə kömək olur.

Əsas hissə / Main part

"P.Rikerə görə anlam həm noetik, həm noematikdir" [5, s.78]. Noesis (niyyət), noema (anlam) anlayışları P.Rikerin ideologiyasına fenomenologiya fəlsəfi cərəyanının əsasını qoyan Edmund Hüsserlin yaradıcılığı təsir etmişdir. E.Hüsserl noema dedikdə şüur aktı zamanı yaranan məfhumun obyektiv təzahürünü və anlamını, noesis ünsüründə isə həmin obyektiv anlamın hissi idrak prosesinin subyektiv dərkinə nəzərdə tuturdu [6, s.128]. Daha sonra P.Riker dil prizmasında söyləmə-anlam dialektinin noetik, noematik ünsürlərini qeyd edib. Söyləmə zaman, dil, məkan olaraq fərqli dəyişikliklər göstərə bilər. Lakin dərin qatda yatan noema dəyişikliklərə rəğmən öz məğzini

saxlayır və niyyətini qoruyur [7, s.22]. Niyət və anlam vəhdətini saat simvolunda görə bilərik. Əsər müxtəlif oxucu kütləsi ilə fərqli mühitlərdə qarşılaşsa belə, saatların simvolik mahiyyəti, anlam dərki özünü qoruyub saxlayır. Hətta V.Vulf “Missis Dellouy” romanının adını əvvəl “Hours” (Saatlar) qoymaq niyyətində olub. Saat detalı düşüncə selini anlamaq üçün oxucuya məqsədli şəkildə ötürülüb. “Klarissanın otağına Big Ben sel kimi axdı...” “Saat çalmağa başladı, gənc adam özünü öldürmüşdü” [8, s.94]. Təhkiyə və dilin qatlarını bir çox anlamı ifadə edən yaddaş qismində qiymətləndirən P.Riker Freydin şüura solipsist mövqeyini başqa öz dialojisi qismində təkzib edir. Yəni filosof insanın dünyanı anlamasını, dərki Freydin təhtəşüurdan gələn subyektiv travmalardan, yaşantılardan deyil, insanın keçmişdə bəşəri yaddaş kateqoriyasından gələn obyektiv informasiyalara əsaslandığını bildirir. Və insan özünü anlamaq üçün başqasını dərk edib, duymalıdır. Əslində, biz P. Rikerin Freydin təhtəşüur anlayışını arzu, istəklər qismində deyil, kortəbii şüursuzluq, tarixi akt qismində qiymətləndirdiyini görürük. Bu, psixozanalizə non-solipsist baxış bucağından yanaşmadır [5, s.112]. Anlam prosesi bu halda bizim qarşımıza V.Vulf-Klarissa-Septimus zehin triadası olaraq çıxır. Virciniya Vulf müharibə şəraitindən çıxmış yazıçıdır, onun tarixi hadisəyə subyektiv və obyektiv münasibəti şüuraltı və şüurunda yer alan əqli nəticələri ilə yekunlaşır və həmin qənaətlərin bədii mətnə əksi isə Klarissa, Septimus obrazları vasitəsilə üzə çıxır. Biz Klarissanın və Septimusun dərin düşüncə qatlarına şüur axını ilə enirik. Öz nitqləri vasitəsilə müharibənin izlərini daşıyan iki xarakter aşkarlayırıq. Bu iki insan London küçələrində heç bir zaman qarşılaşmazlar. Eyni məkanı, şəhəri bölüşsələr də, fərqli tərəflərə baxarlar. Məsələn, Klarissa ilə eyni küçədən keçib, eyni limuzini, reklam yazan təyyarəni izləyirlər [8, s.94]. Amma onlar bir-birini tanımadığı, müxtəlif mövqedə olduqları üçün sadəcə izləyici olurlar. Bu xarakterlər Virciniya Vulfun şüuraltı və şüuru qismində rol alır. Eyni zehni, beyni, məkanı paylaşır. Amma görünməz xətlə sanki aralarında bir sərhəd yaradılıb. Müharibə iki insanın həyatında yer alıb. Yaşanmış situasiyaya müxtəlif reaksiya verirlər. Virciniya Vulfun avtobioqrafiyasına, ölüm şəklinə baxdıqda hər iki obrazda müəllifdən izlər görə bilərik. Romanda Septimusun ölümü, Klarissanın cinsəl yönümü (qızının müəllimi Miss Kilmanı qışqanmağını xatırlayaq) V.Vulfun həyat tərzi ilə ortaq səciyyə daşıyır. Şüuraltı və şüur burada qadın-kişi dixotomiyasında təzahür edir.

Özünü anlamağın ilkin şərti kimi başqasını dərk etməkdə görən Pol Rikerin bu görüşü, əslində Septimus-Klarissa vəhdətində aydın duyulur. Septimusun intiharı Klarissanın ölümü arzulanmaq duyğusunu silir. Onun intiharını eşitdikdə məclisinin aurasının bu xəbərə görə dəyişəcəyini düşünüb aqressivləşir. Əslində, bu aqressiya ölüm aktının ilkin sorğulamasının ironiyası sayıla bilər. Daha sonra həmin ironiya Klarissanın bu intihar xəbərinə dərində, duyduğu sevinc hissi ilə davam edir. Septimusun ölümü ilə Klarissa mənəvi rahatlıq tapır. Sanki özünün ölüm istəyinin ağırlığından təmizlənir. Çünki o, Septimusun intihar cəhdini anlayır və dərk edirdi. Dərketmə sayəsində ölüm anlayışından uzaqlaşır. Septimusun şüuru ani olaraq Klarissanın şüuruna axın edir. “Fərqli bədənlərdə bir “mən” kimidir. Kişi və qadın eyni “öz”də, eyni “mən”də birləşib, həm də iki ayrı qütbə bölünərək parçalanıblar. Burada fərqlərin “mən” olmamaqlarına, zehinlərinin daimi parçalanmasına şahid oluruq” [4, s.52].

Septimus obrazının şüuruna səyahət etdikdə onun hallüsinasiyaları ilə qarşılaşırıq. Septimusun sanrılarını həm Virciniya Vulfun illüziyalar, hallüsinasiyalar görən, onu intihara sürükləyən depressiv tərəfinin rəsm edilmiş halı kimi, həm də müharibənin o zaman bir insanda yarada biləcəyi ağır psixoloji problemlərin siması kimi şərh edə bilərik. Biz V.Vulfun və həyat yoldaşı Leonard Vulfun qeydlərində müəllifin də sanrılar gördüyünün şahidi oluruq. Septimusun ölənin dostu Evansı, heyvanların insana çevrilməsini görməsi, səs duyması şüur axını vasitəsilə oxucuya çatdırılır. “Bu növbədə teryer cinsində bir it onun şalvarını qoxlamağa başladı. Septimus anıdan qorxaraq təəccübləndi. It bir adama çevrilirdi! Bunun baş verməsinə baxa bilməzdi! Bu qorxuncdu, bir itin insana çevrilməsini izləmək qorxuncdu!” [9, s.90].

Diltey və Şleyermaxer mətnin anlamını müəllifin zehni ilə sintetik vəhdətdə götürürdülər. P.Riker isə mətnin yazı ilə ifadəsini müəllifdən ayrılmaq kimi qiymətləndirir. Mətni əsas götürür. Yazıçının zehni arxa planda qalır. Mətnin əsas götürülməsi mətnin müəllifdən daha yaxşı anlamağa gətirib çıxardığını qeyd edir. Bunu isə yazıçının o an fərqiə varmadığı, qeyri-şüuri görünən anlamların şərhə sayəsində üzə çıxdığını izah edir [5, s.130]. Virciniya Vulfun əsərlərinə sadəcə mətn olaraq şüur axını texnikasını əsas götürərək baxdıqda müəllifi tanımadan onun haqqında fikir sahib oluruq. Şüur axını metodu müəllifin bioqrafiyasını bilmədən onun şüuruna qismən olsa da, səyahət etməyimizə kömək olur. Şüurun parçaları arasında, obrazların nitqində müəllifin hissləri, emosiyaları, qorxuları, travmaları duyulur.

Nəticə / Conclusion

Nəticə olaraq, Pol Rikerin hermenevtik görüşləri bizə zamanın oxucusunun özünəməxsus şəkildə idrak prosesində iştirak edərək simvolları, kodları, mətni, niyyəti, noemanı anlamlandırmasında yol göstərir. Roman İnqardenin qənaətinə görə, oxucu hər idrak və oxuyub-şərhetmə aktında mətnə tamlıq, mənə qazandırır, onu konkretləşdirir [2, s.95]. Hermenevtika sahəsində oxucu müəllif-mətn-oxucu triadasının əsas özəyidir. Bu triadanın dinamik tərəfi müxtəlif hermenevtik görüşlər vasitəsilə stabillik qazanır. V. Vulfun “Missis Dellouy” romanının Pol Rikerin hermenevtik qənaətləri və şüur axını texnikası vasitəsilə bütövün parçalara ayrılması və hər bir hissənin ayrılıqda dərk edilməsi, tam və ayrılıqda mənə yükü qazanması hermenevtikanın mahiyyətini əks etdirir. Bədii mətnin dekonstruksiyası və parçaların rekonstruksiyası hermenevtik dairənin dərk edilməsinə və anlam qazanmasına şərait yaradır.

Ədəbiyyat / References

1. Ziqmund, F. Psixoanalizlə ilkin tanışlıq. – Bakı: Qanun, 2016. – 344 s.
2. Quliyev, Q. XX əsr ədəbiyyatşünaslıq konsepsiyaları. – Bakı, 2012. – 344 s.
3. Ricoeur, P. Zaman ve anlatı-1. Zaman-Olayörgüsü-Üçlü mimesis. – İstanbul: YKY, 2007. – 167 s.
4. Şahin, E. Zamana vuran dalgalar. Virginia Woolf ve Ahmet Hamdi Tanpınar. – İstanbul: Yitik Ülke Yayınları, 2021. – 174 s.
5. Şahin, O. Paul Ricoeur’da dil ve hermeneutik. – Ankara: YÖK Tez Merkezi, 2013. – 178 s.
6. Topakkaya, A. E.Husserl’de noema ve noesis kavramları. DergiPark, FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, say 7, 2009. – 121-136 s.
7. Tufantoz, İ.H. Paul Ricoeur’de sembol ve metin hermeneutiği. – Denizli: YÖK Tez Merkezi, 2019. – 122 s.
8. Urgan, M. Virginia Woolf. – İstanbul: Yapı Kredi yayınları, 1995. – 212 s.
9. Woolf, V. Mrs Dalloway. – İstanbul: İndigo Kitap Yayın, 2021. – 258 s
10. Holda, O. The (Self) Portrait of a Writer: A Hermeneutic Reading of Virginia Woolf’s (Auto) Biographical Writings. Analyses/Rereadings/Theories Journal 6 (1), 2020. 52-66 s.

**Феномен потока сознания и герменевтический контекст
(На основе романа Вирджинии Вулф «Миссис Дэллоуэй»)**

Гюнель Махаммадфатехли

Бакинский Евразийский Университет, Магистр

E-mail: mahammadfatehli@gmail.com

Резюме. Нарративные характеристики техники потока сознания, принципы языка и уникальный смысл повествования отражены в герменевтическом контексте в данной статье. На примере романа Вирджинии Вулф «Миссис Дэллоуэй» дается подробное объяснение концепций значения и интерпретации в рамках науки герменевтики. В статье рассматривается интерпретация языково-речевой оппозиции персонажей, пространственно-временных синхронно-диахронических бинарных, автобиографических, духовно-психологических и исторических параллелей в произведении «Миссис Дэллоуэй» методом потока сознания. На основе герменевтических взглядов Поля Рикёра подробно рассматриваются объяснение и интерпретация понятий повествования, понимания, объяснения, мимесиса и диегезиса, ноэзиса, языка и времени. В статье взгляд Поля Рикёра на герменевтику позиционируется как проявление феномена потока сознания в творчестве Вирджинии Вулф. С психологического аспекта теории психоанализа и концепция бессознательного Зигмунда Фрейда, а также выводы Поля Рикёра с иной точки зрения теоретически и практически отражены в «Миссис Дэллоуэй» Вирджинии Вулф. Характеристики потока сознания объясняются и описываются в герменевтической сфере через стили, символы, язык персонажей и способы выражения в статье.

Ключевые слова: поток сознания, Вирджиния Вулф, Поль Рикёр, герменевтика, «Миссис Дэллоуэй»